ISSN:2828-6235
Impact factor:13.77

International Journal of Literature and Language Studies(IJLLS)

# O‘ZBEK HIKOYACHILIGIDA AN’ANA VA IZLANISHLAR

**Avezova Gulnora Samandarovna**
Berdaq nomidagi QDU
O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi
Filologiya fanlari nomzodi, dotsent
doi:https://doi.org/10.5281/zenodo.23332193

**Annotatsiya.** Mazkur maqolada o‘zbek hikoyachiligining taraqqiyot jarayoni va unda namoyon bo‘layotgan badiiy-estetik izlanishlar tahlil qilinadi. Hikoya janrining shakl va mazmun jihatidan takomillashuvi, obraz yaratish tamoyillarining yangilanishi, psixologik tasvir, ramziylik, ichki monolog, badiiy detal hamda syujet-kompozitsion qurilishdagi o‘zgarishlar tadqiq etiladi. Ayniqsa, mustaqillik davri o‘zbek hikoyachiligida an’anaviy realizm bilan zamonaviy estetik qarashlarning uyg‘unlashuvi Shukur Xolmirzayev, Erkin A’zam, Nazar Eshonqul, Ulug‘bek Hamdam singari ijodkorlar hikoyalari misolida yoritiladi.
**Kalit so‘zlar:** o‘zbek hikoyachiligi, hikoya janri, badiiy izlanish, poetika, syujet, obraz, psixologizm, ramziylik, badiiy detal, modernizm, individual uslub.

O‘zbek adabiyotida hikoya janri uzoq va murakkab taraqqiyot yo‘lini bosib o‘tgan kichik epik janrlardan biridir. Uning ixchamligi, voqelikni muayyan bir hayotiy vaziyat yoki xarakter atrofida mujassamlashtirish imkoniyati hikoyaning badiiy-estetik imkoniyatlarini kengaytirib kelgan. Har bir davr hikoyachiligida jamiyat hayoti, inson tafakkuri va ma’naviy-ruhiy olamidagi o‘zgarishlar o‘ziga xos tarzda aks etadi.

Ayniqsa, mustaqillik davri o‘zbek hikoyachiligida ijodkorning badiiy tafakkuri va tasvir imkoniyatlari sezilarli darajada kengaydi. Tadqiqotlarda ham bu davr hikoyalarida shakl va mazmun yangilanishi, insonning ichki dunyosini tasvirlashga e’tibor kuchaygani qayd etiladi.

Bugungi hikoyada faqat voqeani bayon qilish emas, balki voqea ortidagi ma’no, inson ruhiyatidagi ziddiyat, anglanmagan kechinmalar va hayotning falsafiy mohiyatini ochish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Badiiy adabiyot taraqqiyotida yangilik hech qachon an’anadan butunlay uzilgan holda yuzaga kelmaydi. O‘zbek hikoyachiligida ham xalq og‘zaki ijodi, mumtoz adabiyot va XX asr realistik nasri tajribasi keyingi ijodiy izlanishlar uchun muhim zamin bo‘lib xizmat qilmoqda. Biroq zamonaviy ijodkor an’anaviy tasvir usullarini takrorlash bilan cheklanmaydi. U mavjud badiiy tajribani yangi estetik tafakkur asosida qayta talqin qiladi. Natijada hikoya janrida syujet qurilishi, xarakter yaratish, vaqt va makon talqini, badiiy til hamda uslubda yangi shakllar yuzaga keladi. So‘nggi izlanishlarda zamonaviy o‘zbek hikoyalarida og‘zaki nutq unsurlarining kengayishi, individual uslubning kuchayishi, psixologizmning yetakchi o‘ringa chiqishi kabi jarayonlar alohida ta’kidlanmoqda. Inson ruhiyatining badiiy tadqiqi

Zamonaviy o‘zbek hikoyachiligidagi muhim badiiy izlanishlardan biri insonning ichki olamini chuqurroq tasvirlash bilan bog‘liq. An’anaviy hikoyalarda qahramon xarakteri ko‘proq uning xatti-harakati va voqealardagi ishtiroki orqali ochilgan bo‘lsa, zamonaviy hikoyalarda uning ichki kechinmalari, ruhiy ziddiyatlari va tafakkur jarayoni ham keng badiiy tadqiq etilmoqda. Bunda ichki monolog, psixologik tasvir, tush, xotira, ramziy obraz va badiiy detal kabi vositalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shukur Xolmirzayev hikoyalarida inson va tabiat, inson va jamiyat munosabatlari orqali xarakter mohiyatini ochish kuchli bo‘lsa, Erkin A’zam ijodida kinoya, yumor va o‘ziga xos individual uslub vositasida zamondosh insonning murakkab tabiati yoritiladi. Nazar Eshonqul hikoyalarida esa ramziy-falsafiy qatlam, ruhiy iztirob va ekzistensial masalalar chuqurroq

namoyon bo‘ladi. Zamonaviy tadqiqotlarda ushbu ijodkorlar hikoyachiligidagi inson ma’naviy dunyosi, milliy xarakter va psixologizm alohida tadqiqot obyekti sifatida qaralmoqda.

**Syujet va kompozitsiyadagi izlanishlar.** Zamonaviy hikoyachilikda badiiy izlanishlar syujet va kompozitsiya qurilishida ham yaqqol ko‘zga tashlanadi.

An’anaviy hikoyalarda voqealar ko‘pincha izchil rivojlanib, muayyan konflikt va yechim asosida yakunlangan bo‘lsa, yangi hikoyalarda voqea zanjirining parchalangan shakli, retrospektiv tasvir, xotira, tush va ichki kechinmalar bilan almashinib kelishi kuzatiladi. Bunday usulda muallif o‘quvchini tayyor xulosaga olib bormaydi. Aksincha, matndagi ramz va detallar orqali o‘quvchini mustaqil fikrlashga undaydi. Shu jihatdan zamonaviy hikoya nafaqat voqeani hikoya qiluvchi, balki o‘quvchini badiiy tafakkurga chorlovchi janr sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Ayni damda izlanuvchilar zamonaviy o‘zbek hikoyalarida an’anaviy syujet qurilishidan tashqari epizodik, ramziy va ichki monologga asoslangan kompozitsion shakllar kuchayganini qayd etmoqda.

Zamonaviy hikoyachilikdagi yana bir muhim izlanish ramziy ifoda bilan bog‘liq. Yozuvchi ayrim hollarda katta ijtimoiy yoki falsafiy mazmunni bitta detal, predmet yoki obraz orqali ifodalashga intiladi. Badiiy detal hikoyaning kichik hajmi sharoitida ayniqsa katta ahamiyatga ega. Chunki hikoyada har bir so‘z, predmet yoki harakat muayyan badiiy yuk tashishi mumkin. Nazar Eshonqul ijodida ramziy obrazlar va falsafiy mushohada yetakchi vositalardan biri sifatida ko‘zga tashlanadi. Ulug‘bek Hamdam hikoyalarida ham ramziylik, falsafiy mushohada va qahramon ruhiyatini o‘ziga xos tarzda tasvirlash modernistik izlanishlarning muhim belgilaridan biri sifatida talqin qilinadi. Demak, zamonaviy hikoyada detal oddiy tasviriy vosita emas, balki asarning g‘oyaviy-estetik mazmunini ochishga xizmat qiluvchi muhim poetik unsurga aylanmoqda.

Badiiy til va individual uslub izlanishlari. Hikoyachilikdagi yangilanish badiiy til va uslubda ham namoyon bo‘ladi. Zamonaviy ijodkorlar xalqona nutq, dialog, kinoya, istehzo, ramziy ifoda, poetik sintaksis kabi vositalardan individual tarzda foydalanmoqdalar. Bunda yozuvchining o‘ziga xos uslubi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki bir xil mavzu turli ijodkorlar tomonidan turlicha estetik talqin qilinishi mumkin.

Zamonaviy o‘zbek hikoyachiligida milliy ruh va jahon adabiyotidagi yangi estetik tendensiyalarning o‘zaro uyg‘unlashuvi ham kuzatiladi. Tadqiqotlarda milliy an’analar, xalq ruhiyati va tarixiy xotiraning zamonaviy estetik shakllarda qayta talqin qilinayotgani ta’kidlanadi. Tahlillar asosida zamonaviy o‘zbek hikoyachiligidagi badiiy izlanishlarni quyidagi yo‘nalishlarda umumlashtirish mumkin:

Inson ruhiyatini chuqur tahlil qilish – qahramonning tashqi harakatidan ko‘ra ichki kechinmalariga e’tibor kuchaymoqda.

Syujetning yangilanishi – an’anaviy voqeabandlik bilan bir qatorda fragmentar va ramziy syujetlar yuzaga kelmoqda.

Ramziylikning kuchayishi – predmet, obraz va voqealarga qo‘shimcha falsafiy ma’no yuklanmoqda.

Badiiy detalning funksional imkoniyatlari kengayishi – kichik detal katta g‘oyaviy mazmunni ifodalashga xizmat qilmoqda.

Individual uslubning kuchayishi – har bir ijodkor o‘zining tasvir va ifoda usulini namoyon etishga intilmoqda.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi – milliy ruh global badiiy tafakkur bilan uyg‘unlashmoqda.

Janrlararo va uslubiy sintez – realistik, modernistik, psixologik va ramziy tasvir unsurlari bir asar doirasida birlashmoqda.

O‘zbek hikoyachiligidagi badiiy izlanishlar adabiy jarayonning uzluksiz rivojlanishi bilan bog‘liq tabiiy hodisadir. Zamonaviy hikoya shakl va mazmun jihatidan an’anaviy tajribalarni davom ettirgan holda yangi estetik imkoniyatlarni ham o‘zlashtirmoqda.

Ayniqsa, inson ruhiyatini chuqur tadqiq etish, psixologik tasvir, ramziy ifoda, badiiy detal, yangicha syujet-kompozitsion qurilish va individual uslub zamonaviy hikoyachilikning muhim poetik belgilariga aylanmoqda. Shu ma'noda o'zbek hikoyachiligidagi badiiy izlanishlarni faqat shakliy yangilik sifatida baholash to'g'ri emas. Bu jarayon, avvalo, insonni, uning ma'naviy olamini va zamonaviy voqelikni yangicha anglash ehtiyojining badiiy ifodasidir. Demak, o'zbek hikoyachiligi bugungi adabiy jarayonda o'zining ixcham shakli bilan katta ijtimoiy, ma'naviy va falsafiy mazmunlarni ifodalash imkoniyatiga ega bo'lgan janr sifatidagi mavqeini saqlab qolmoqda.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Akademnashr.
2. Karimov N. Mustaqillik davri o'zbek adabiyoti. – Toshkent: Fan.
3. Xolmirzayev Sh. Saylanma asarlar. – Toshkent.
4. A'zam E. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
5. Eshonqul N. Labirint. – Toshkent: Yangi asr avlodi.
6. Hamdam U. Tanlangan hikoyalar. – Toshkent: Akademnashr.
7. Samadova G.A. Zamonaviy o'zbek hikoyachiligida badiiy til va uslub yangilanishi. – 2025.
8. Egamberdiyeva K. Zamonaviy o'zbek hikoyachiligida ayol obrazi poetikasining badiiy-estetik talqini. – 2026.
9. Xudoynazarova F. Zamonaviy o'zbek hikoyachiligida inson ma'naviy dunyosining badiiy talqini. – 2026.
10. Norova H.I. Ulug'bek Hamdam hikoyalarida modernistik izlanishlar. 2025.